

втручань, що важливо для створення національних стандартів психоемоційної підтримки у кризових умовах.

Отже, комплексний підхід із врахуванням гендерної специфіки та індивідуальних особливостей учасників дозволяє арт-терапії максимально ефективно сприяти стабілізації психоемоційного стану, подоланню кризових переживань та розвитку ресурсів особистості.

Перспективи подальших досліджень включають стандартизацію українських арт-терапевтичних програм із урахуванням гендеру, проведення порівняльних досліджень із великою вибіркою (≥ 100 осіб), створення бази даних ефективних практик у роботі з ветеранами, родинами внутрішньо переміщених осіб, освітянами та студентами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О. І. Психологічна допомога особистості в кризових станах. Київ, 2020.
2. Вознесенська О. Л. Арт-терапія: теорія і практика. Київ, 2015.
3. Дзюба Т. М. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Київ : Слово, 2013.
4. Доровська І. Арт-терапія як засіб розвитку стресостійкості студентської молоді. *Психологічний простір*. 2024.
5. Калашник І., Сірик І. Методи арт-терапії у роботі з дітьми та дорослими, які пережили психотравмуючу ситуацію. *Психологічний журнал*. 2025.
6. Карамушка Л. М. Гендерна психологія праці та організацій. Київ, 2021.
7. Назаревич В. Арт-терапевтичні методи подолання емоційного вигорання педагогів. Львів, 2023.
8. Перепелюк Т., Джулай А., Ольховецький С. Особливості використання арт-терапії у роботі з членами родин військових. *Психологічний журнал УДПУ*. 2024.

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНИХ ПОТЯСІНЬ

Шеремет М. К., Дрозд Л. В., Рудковська І. І.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
kaf_so_sr@ukr.net, larusa.drozd@gmail.com, rudkovskay2015@gmail.com*

Повномасштабна війна в Україні створила безпрецедентні виклики для системи освіти, особливо гостро відчутні у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). Забезпечення права осіб з ООП на здобуття освіти в умовах воєнного стану залишається одним із пріоритетних напрямів освітньої політики держави. Проблема психологічної безпеки освітнього середовища набуває особливої значущості для дітей з порушеннями розвитку, оскільки вони через

брак життєвого досвіду, особливості психофізичного розвитку та специфіку перебігу основного порушення є більш вразливими до негативних впливів стресогенних факторів. У 2025-2026 навчальному році пріоритетним напрямом діяльності закладів освіти, в яких здобувають освіту учні з ООП, визначено забезпечення безпечного освітнього середовища, що включає фізичну, психологічну та інформаційну стабільність кожного учасника освітнього процесу.

Психологічна безпека освітнього середовища розглядається як базовий елемент створення комфортного освітнього середовища. Актуальність дослідження підтверджується також розробкою Міністерством освіти і науки України національної рамки розвитку психосоціальної підтримки в системі освіти на 2025-2030 роки, яка визначить підходи до турботи про ментальне здоров'я дітей, учителів і працівників шкіл.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні засад формування психологічної безпеки освітнього середовища для осіб з порушеннями розвитку в умовах воєнного стану в Україні, визначенні ключових компонентів безпечного інклюзивного простору та окресленні перспектив його розбудови.

Теоретичну основу дослідження становлять праці провідних українських учених з питань інклюзивної освіти, психологічної безпеки освітнього середовища, психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами, соціально-психологічної підтримки здобувачів освіти з інвалідністю в умовах вищої освіти, адаптації освітнього середовища до потреб осіб з порушеннями розвитку [2, 3, 4]. Колупаєва А. у монографії «Інклюзивна освіта: від основ до практики» (2016) визначила понятійно-термінологічне поле інклюзивної освіти та розкрила проблеми її становлення в Україні [2]. Білюк О., Призванська Р. та Омельянович І. (2025) досліджували педагогічні стратегії інтеграції інклюзивної освіти в Україні у контексті європейських стандартів, акцентуючи увагу на адаптації освітнього середовища та психолого-педагогічному супроводі [1].

Психологічна безпека освітнього середовища визначається як стан захищеності учасників освітнього процесу від загроз їхньому психічному здоров'ю, емоційному благополуччю та можливості повноцінного особистісного розвитку. Для дітей з порушеннями розвитку створення психологічно безпечного середовища набуває особливого значення, оскільки ці діти потребують спеціальних умов для реалізації своїх освітніх потреб [3, 4].

У наукових дослідженнях [3, 4] обґрунтовано методологічні підходи, технологічний інструментарій та стратегічні напрями формування психологічної безпеки в освітньому середовищі. Авторами визначено, що психологічна безпека передбачає розробку та

імплементацию стратегій педагогічної взаємодії з учасниками освітнього процесу з урахуванням їхнього психоемоційного стану та травматичного досвіду; реалізацію адаптаційних заходів для здобувачів освіти в межах закладу; застосування інтеграційних практик щодо соціалізації дітей із внутрішньо переміщених родин у новоутвореному колективі та освітньому просторі; забезпечення референтної значущості та активної участі кожного суб'єкта освітнього процесу в конструюванні та підтриманні психологічно комфортного середовища. Дослідники підкреслюють важливість психолого-педагогічного супроводу, адаптації освітнього середовища, індивідуальної освітньої траєкторії, міждисциплінарної взаємодії та універсального дизайну навчання як ключових компонентів інклюзивної культури [3, 4].

Аналіз сучасних підходів нам дозволяє виділити три основні виміри безпечного освітнього середовища для дітей з ООП в умовах воєнного стану:

1. Фізична безпека включає облаштування безпечного простору в закладі (укриття, запасні виходи, вентиляція), розробку та відпрацювання алгоритму дій працівників та здобувачів освіти у надзвичайних ситуаціях, превентивні заходи щодо мінної безпеки, гнучку зміну форми організації освітнього процесу за потреби.

2. Психологічна безпека охоплює комплексну соціально-психологічну підтримку, яка є ключовим елементом адаптації здобувачів освіти з інвалідністю. Дослідження впливу соціально-психологічної підтримки на психоемоційний стан здобувачів показало, що визначені компоненти реабілітаційної роботи знижують стрес і психологічні бар'єри, покращують взаємодію з іншими учасниками освітнього процесу.

3. Інформаційна безпека передбачає використання техніки чутливого підходу до вибору текстів для читання, тем для обговорення, зважаючи на травматичний досвід дітей; використання технік роботи з дезінформацією; розвиток критичного мислення учасників освітнього процесу; забезпечення доступності інформації.

Інклюзивна освіта передбачає задоволення особливих освітніх потреб кожного індивіда, у тому числі з порушеннями психофізичного розвитку, без відриву особи від звичного соціального оточення, сім'ї, друзів. Це положення набуває особливої актуальності в умовах війни, коли додаткова зміна середовища може травмувати дитину.

Важливою складовою безпечного освітнього середовища є створення команд психолого-педагогічного супроводу. Починаючи з 2022 року інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) можуть проводити комплексну оцінку дітей, які отримали психологічну травму, та у разі потреби забезпечувати їх психолого-педагогічний супровід під час освітнього процесу, а також надавати рекомендації педагогам щодо організації навчання та надання психологічної підтримки.

Незважаючи на значні зусилля держави та освітньої спільноти, залишається низка викликів у створенні безпечного освітнього середовища для дітей з ООП. Доступність та інклюзивність освітнього середовища реалізовані частково: лише обмежена кількість закладів має повноцінну інклюзивну інфраструктуру, як-от доступні входи, туалетні кімнати для дітей з особливими потребами та адаптовані внутрішні простори.

Як показують результати дослідження, у наукових публікаціях українських дослідників, акцентовано особливу увагу на актуальності подальшого розроблення стратегій адаптації освітнього простору та удосконалення професійних компетенцій педагогічних працівників у контексті роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану. Автори наголошують на пріоритетності імплементації принципів універсального дизайну навчання та розумного пристосування як фундаментальних засад формування інклюзивного безбар'єрного освітнього середовища [1-4]. У 2025 році Міністерство освіти і науки України розпочало розробку національної рамки розвитку психосоціальної підтримки в системі освіти на 2025-2030 роки, яка визначить підходи до турботи про ментальне здоров'я дітей, учителів і працівників шкіл у найближчі п'ять років. Документ має стати основою для створення безпечного освітнього середовища, підвищення якості психологічних послуг і забезпечення їх доступності для всіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища для осіб із порушеннями психофізичного розвитку в умовах воєнного стану вимагає застосування інтегрованого підходу, який поєднує компоненти фізичної безпеки, психологічного супроводу та інформаційної захищеності. Детермінантами ефективної імплементації інклюзивної освіти визначено функціонування мультидисциплінарних команд психолого-педагогічного супроводу, адаптацію освітнього простору відповідно до принципів універсального дизайну, розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників щодо діяльності в кризових умовах та реалізацію травмотливого підходу з урахуванням специфіки травматичного досвіду здобувачів освіти. Імплементація національної рамки психосоціальної підтримки на 2025-2030 роки, формування безбар'єрної інфраструктури та міжвідомча координація визначають стратегічні перспективи конструювання безпечного освітнього середовища, що корелює з міжнародними стандартами прав людини та фундаментальними принципами інклюзивного соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білюк О. Г., Призванська Р. А., Омелянович І. М. Педагогічні стратегії інтеграції інклюзивної освіти в Україні у контексті європейських стандартів.

- Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. № 17. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15211079>
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»). <https://surl.li/zclfws>
 3. Психологічна безпека освітнього середовища: методи, технології, шляхи формування: практичний П86 посібник / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. П. Гопкало, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, М. В. Саврасов; за наук. ред. Н. В. Лунченко. НАПН України, Укр. наук.- метод. центр практ. психол. і соц. роботи. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2024. 134 с. <https://surl.lu/cuwjii>
 4. Соціально-психологічна підтримка та реабілітація здобувачів вищої освіти з інвалідністю. *Інклюзія і суспільство*. 2025. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/228>

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ ПРИ ВТРАТІ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ

Шолом О. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Психологічна реакція на втрату супроводжується почуттям, відомим як горе. Горе – це природна реакція психіки людини на втрату, яка триває певний період часу та має свої стадії. Реакції на втрату можуть бути різноманітними: смуток, порожнеча, сором, гнів, розчарування, заперечення, безсоння, втома, втрата апетиту, фізичний дискомфорт, гнів, тривога тощо. Специфіка переживання втрати в різному ступені розкривається в психологічній літературі. Проте щодо аспектів проживання втрати близької людини та співвідношення її до рівня соціальної адаптації практично немає.

Проблема втрати близької людини потребує глибокого вивчення, оскільки містить у собі психосоціальний аспект. Глибина переживання залежить від цінності та значення, яку мала втрата для людини. У різних ситуаціях кожен буде жити подібним змістом, але зі своїми особливими нюансами: формою вираження, інтенсивністю та тривалістю. На подолання наслідків втрати можуть впливати культурні фактори, релігія, етнічна приналежність, минулий досвід людини та рівень соціальної адаптації.

До розгляду процесу переживання втрати в зарубіжній і вітчизняній психології зверталось безліч психологів, серед них Е. Ліндеман, Дж. Боулбі, Є. Варбан [1], Ф. Василюк, Е. Буринь, О. Односталко [2], І. Черезова [3] та ін. Тема переживання втрати при цьому розглядалася з точки зору чотирьох основних підходів: як процес з афективними, когнітивним і поведінковими симптомами; як